

ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО РОЗРОБКИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто питання визначення критеріїв і показників оцінювання професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій. Обґрунтовано доцільність упровадження системи рівнів професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій, які відповідають змісту зазначеного поняття й висвітлюють послідовний рух від теоретичного оволодіння змістом наукових знань до накопичення прийомів творчого використання педагогічних технологій.

Ключові слова: професійна педагогічна підготовка, педагогічні технології, оцінювання якості професійної підготовки.

Під час оцінювання якості підготовки випускника до розробки та використання педагогічних технологій виникає потреба у визначенні переліку критеріїв і показників, що містять інформацію про фактичний стан сформованості зазначеної складової в системі професійної педагогічної підготовки. Питання оцінювання якості в умовах вищого навчального закладу науковці досліджували в різних аспектах: у теорії педагогічного менеджменту з метою управління освітою як неоднозначно організованою соціальною системою; у контексті проблеми оцінювання якості освітніх систем; у контексті ідей педагогічної кваліметрії; у межах аксіологічного підходу, що передбачає пошук ціннісних ставлень в освітньому процесі. Водночас залишається невирішеним питання визначення інструментарію оцінювання якості підготовки випускника вищого педагогічного навчального закладу до розробки та використання педагогічних технологій.

Мета статті – визначити критерії, показники та рівні професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій.

Результати досліджень проблеми оцінювання якості підготовки випускника репрезентовані в працях багатьох науковців (В. І. Байденко, В. П. Беспалько, В. І. Васильєв, І. Г. Галяміна, В. А. Кальней, В. А. Красильникова, В. Ю. Переверзєв, С. І. Плаксій, Н. П. Чурляєва). У межах проблеми упровадження педагогічних технологій питанням контролю й оцінювання якості освіти приділяли увагу В. П. Беспалько, В. В. Гузєєв, М. В. Кларін, Г. К. Селевко, М. А. Чошанов, В. В. Юдін.

Існує низка розуміння підходів до суті поняття “якість освіти”. На основі аналізу багатьох наукових праць А. А. Факторович [7] виділяє два основних: результативний (сукупність знань, умінь, навичок, що відповідає вимогам, нормам, еталонам) і процесний (система вимог, що забезпечує зазначену відповідність). Ці підходи не вступають у суперечність, а навпаки, мають компенсаторний характер, що дає підстави брати як семантичне наповнення

терміна “якість освіти” інтегральну характеристику освітнього процесу і його результатів, яка висвітлює ступінь відповідно до еталона.

Питання оцінювання якості підготовки випускника набули новий напрям досліджень у проблематиці формування ключових компетентностей у межах компетентнісного підходу, але проблему контролю якості професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій було залишено невирішеною, оскільки серед ключових компетентностей не виявлено таких, що давали б оцінку різних аспектів здатності до застосування сучасних освітніх технологій. Максимально наближеною до розв’язання зазначеної суперечності є праця Л. О. Лісіної [5, с. 27], у якій викладено теоретичні й методичні засади підготовки вчителів до конструювання навчальних технологій, а як критерії результативності цього процесу визначено: динаміку позитивних змін у професійній компетентності, у мотиваційно-цільовому компоненті підготовки до конструювання навчальних технологій, в оволодінні змістом навчальної технології і дидактичною організацією, в організації та здійсненні конструкторської діяльності. Виокремлено рівні підготовленості вчителів до конструювання навчальних технологій, зокрема: допрофесійний, початковий, базовий, системних змін, творчий. Наведені критерії, на наш погляд, торкаються питань оцінювання обізнаності вчителів про сутність технологій в освіті, формування інтересу до інноваційної педагогічної діяльності, що пов’язано з можливим упровадженням власних методичних прийомів до використання сучасних педагогічних технологій, але проблема професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій у своєму розв’язанні потребує комплексного (системного) підходу.

З метою виділення критеріїв і показників професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій нами розглянуто традиційні критерії якості освіти: повнота проєктованих елементів змісту освіти й методів навчання, індивідуалізація та диференціація навчання, використання різних організаційних форм, реалізація виховної функції навчання, а серед критеріїв ефективності процесу навчання – точність і структурованість (системність) засвоєних знань, сформованість системи цінностей та наукового світогляду, моральна, трудова, естетична й фізична вихованість, рівень творчого застосування знань і вмінь [3, с. 27]. При цьому критерії якості конкретизуються в критеріях ефективності з урахуванням визначених на основі конкретизації соціального замовлення дидактичних цілей.

До критеріїв ефективності належать і такі, що дають можливість оцінити розвиток особистості суб’єкта навчальної діяльності (І. Д. Буртовий, Б. П. Зязін) [2]. Дослідники пропонують визначати опорні особистісні створення й стежити за їх якісними змінами впродовж навчання.

Порівняльний аналіз розглянутих підходів дає підстави узагальнити їх стосовно питання визначення критеріїв ефективності навчального процесу у вигляді твердження, що ефективність дає характеристику всім аспектам організації навчального процесу: як основним традиційним результатам (знання, вміння, навички), так і розвитку особистісних та професійних якостей.

Вихідними положеннями для визначення критеріїв якості підготовки випускника традиційно обирають типові завдання педагогічної діяльності, педагогічні вміння та функції педагога, що реалізуються в провідних видах педагогічної діяльності й викладені в Державному стандарті. Окреслена система педагогічних завдань та пов'язаних із нею функцій і вмінь торкається питань створення узагальненої моделі професійної педагогічної підготовки, яка за своєю суттю та науковим підходом щодо опису у вимірах основних педагогічних категорій являє собою модель із високим рівнем узагальнення.

Зміст професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій потребує конкретизації зазначеної моделі, критеріїв і показників відповідності результатів освітнього процесу фактичному станові сформованості системи загальнопедагогічних та спеціальних знань і вмінь. Зазначеними показниками нами додатково було визначено такі, що дають об'єктивну інформацію про обсяги та якість теоретико-методологічних знань, які розкривають сучасні наукові теорії організації навчального процесу; про знання історії розвитку технологічного підходу в освіті та пов'язану з цим еволюцію наукових теорій, що мали втілення в педагогічній науці й практиці; про виникнення та еволюціонування поглядів відомих науковців до реформування педагогічного процесу, що мали наслідком виникнення й розвиток конкретизованих авторських педагогічних технологій, а на сучасному історичному етапі – мають перспективи використання для розв'язання традиційних і нових педагогічних завдань; про сформованість умінь користуватись методологією системного й технологічного підходів шляхом відбору та впровадження відомих освітніх технологій із напрацюванням власного методичного комплексу прийомів їх упровадження; про вміння комбінувати проникаючі елементи освітніх технологій з метою створення модернізованих, удосконалених аналогів ефективних авторських освітніх технологій; про сформованість умінь конструювати радикальні інноваційні технології.

Фіксація навчальних досягнень і фактичного стану професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій відповідно до наших дослідних позицій має відбуватись за допомогою умовних рівнів. За основу нами обрано запропоновані В. П. Беспальком [1] рівні засвоєння знань у вигляді генетичної структури майстерності (упізнавання об'єктів і властивостей процесів певної сфери явищ дійсності під час повторного їх сприйняття; репродуктивні дії шляхом самостійного відтворення й використання інформації на рівні засвоєної орієнтовної основи під час виконання відомої дії; продуктивні дії за зразком із певною множиною об'єктів (знання-вміння), за яких здобувається суб'єктивно нова інформація внаслідок самостійної побудови чи трансформації відомої орієнтовної основи для виконання нової дії; творчі дії, які виконуються шляхом самостійного конструювання нової орієнтовної основи для діяльності (знання-трансформації), у ході якої здобувається об'єктивно нова інформація).

Зазначені рівні репрезентовано на основі таких критеріїв: володіння теоретичною та практичною складовою змісту професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій. Характеристика рівнів зумовлена логікою поетапного оволодіння теоретичними знаннями й уміннями, які поступово еволюціонують від наслідувальних до творчих дій щодо використання педагогічних технологій. Як результат, рівні професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій мають такі характеристики:

1. Рівень теоретичного володіння змістом наукових знань.

На цьому рівні передбачено накопичення фактологічного матеріалу, ознайомлення з термінологією й логікою наукових підходів до організації педагогічної взаємодії в межах основних методологічних підходів. Зазначений рівень є першим кроком до формування професійної готовності до розробки й використання педагогічних технологій та одночасно самодостатнім елементом у загальній структурі представлених рівнів. Як показники досягнення цього рівня професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій нами виділено наявність базових теоретичних знань, що забезпечують комплексне розуміння суті технологічного підходу в освіті, структури й особливостей функціонування педагогічної системи, принципів та способів оновлення методів і прийомів реалізації педагогічних технологій, прикладів педагогічних технологій, які активно використовують у практиці організації навчально-виховного процесу.

Для цього рівня залишається актуальною проблема перманентного оновлення змісту знань, а тому необхідно акцентувати на здатності репрезентувати сучасні наукові теорії, які передують упровадженню в освітній процес нових педагогічних технологій, оскільки сформованість індивідуального комплексу методичних прийомів упровадження сучасних педагогічних технологій об'єктивно ґрунтується на поінформованості, розумінні суті та особливостей зазначених технологій.

Пролонгований у часі моніторинг сформованості рівня теоретичного володіння змістом професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій залишатиме провідним критерієм відповідності наукових знань наявному рівню розвитку наукового апарату в межах технологічного підходу в освіті. На наш погляд, зазначений процес має здійснюватись упродовж усієї професійної педагогічної діяльності й не зупинятись у момент випуску з вищого педагогічного навчального закладу.

2. Репродуктивний рівень оволодіння прийомами використання педагогічних технологій.

Виходячи зі змісту поняття професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій, засвоєння орієнтовної основи дії відбувається в процесі оволодіння типовими прийомами впровадження стандартизованого алгоритму використання конкретної педагогічної технології. Прикладом може слугувати запропонований О. М. Пехотою [6] алгоритм представлення педагогічної технології (концептуальні основи; мета й завдання; зміст

технології; вимоги до особистості вчителя), що фактично стає інструкцією для тиражування відомих педагогічних технологій у стандартизованих умовах.

Показниками репродуктивного рівня оволодіння прийомами використання педагогічних технологій є фактичні вміння впроваджувати в освітній процес сучасні педагогічні технології. Характерною ознакою зазначених умінь є правильне відтворення послідовності дії за чітко окресленим уніфікованим алгоритмом, що не має особистісної забарвленості чи прив'язки до індивідуального психофізичного апарату вчителя. Типовість дій і відсутність творчої складової в процесі підготовки до впровадження педагогічної технології свідчить про репродуктивний, наслідувальний характер діяльності на тлі зафіксованого рівня достатнього теоретичного володіння змістом відповідних наукових знань. Тобто для цього рівня професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій обов'язковим є розуміння їх теоретичної основи (теоретичне володіння змістом наукових знань) і сформованість умінь відтворювати послідовно уніфікований алгоритм використання конкретної педагогічної технології. Ідеться про початковий рівень володіння прийомами використання педагогічних технологій, для якого, з одного боку, характерний достатній рівень теоретичних знань та практичних умінь користуватись типовими прийомами їх упровадження, а з іншого – відсутність творчої складової в зазначеній діяльності, що обмежує можливості адаптації чи модифікації накопиченої системи орієнтовних основ дій.

З позиції оцінювання готовності випускника до виконання своїх професійних педагогічних обов'язків у контексті користування сучасними педагогічними технологіями набуття зазначеного рівня професійної підготовки є номінально достатнім, оскільки формальний бік, що умовно оцінюють категоріями компетентнісного підходу (знання, які підкріплені усвідомленими вміннями та разом утворюють психологічний і фізичний стан готовності до виконання відповідних дій), реалізується широким спектром типових прийомів упровадження сучасних педагогічних технологій.

Об'єктивне співвіднесення цього рівня володіння прийомами використання педагогічних технологій зі змістом поняття професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій засвідчує відсутність у суб'єкта складових, що об'єднані характеристикою щодо творчого переосмислення, модифікації відомих прийомів використання педагогічних технологій з метою їх адаптації до вирішення традиційних і нових педагогічних завдань. У цьому разі йдеться, передусім, про відсутність умінь перенесення типових прийомів у нові умови використання з додатковим їх налаштуванням, адаптацією тощо.

3. Реконструктивний рівень оволодіння прийомами використання педагогічних технологій.

Під час таких дій здобувається суб'єктивно нова інформація внаслідок самостійної побудови чи трансформації відомої орієнтовної основи для виконання нової дії.

Визначені в змісті поняття професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій складові творчого застосування елементів відомих освітніх технологій, формування власної системи прийомів щодо вдосконалення відомих аналогів авторських педагогічних технологій стають частково представленими на цьому рівні сформованості продуктивних дій. За характером педагогічної діяльності в цьому випадку фіксують мінімальний рівень творчості з тенденцією до вирішення педагогічних завдань шляхом пошуку нестандартних прийомів через адаптацію, модернізацію відомих педагогічних технологій.

Якісні зміни в характері й змісті професійних умінь, порівняно з репродуктивним рівнем, мають чітко виражену тенденцію до творчого педагогічного пошуку, який, з одного боку, підкріплюється ґрунтовною теоретичною базою (знання методологічних основ і теоретичних питань щодо впровадження технологічного підходу в освіті), а з іншого – стримується відсутністю досвіду генерації радикальних інноваційних прийомів, технологій тощо. Відтак відбувається творче перенесення стандартизованих прийомів у нетипові умови використання, що частково несе творчу складову, але здебільшого обмежується сформованими стереотипами стосовно спектра можливих варіантів виконання професійних обов'язків із незначною часткою педагогічної імпровізації.

Для реконструктивного рівня професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій характерним є фактичне розширення змісту рівня теоретичного оволодіння змістом наукових знань шляхом накопичення системи знань у сфері інноваційної педагогічної діяльності, що стає стимулом для формування спрямованості до свідомого вибору шляхів реконструкції, модернізації педагогічних технологій на основі критичного аналізу педагогічної ситуації, завдань, прогнозованих результатів тощо. Творча складова в змісті методичного інструментарію вже окреслює готовність до інноваційної педагогічної діяльності в напрямі впровадження нових педагогічних технологій, але одночасно констатується відсутність умінь щодо конструювання нововведень, які І. М. Дичківська [4] визначає радикальними.

4. Творчий рівень оволодіння прийомами використання педагогічних технологій.

Визначений у ході дослідження зміст поняття професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій дає підстави для обрання на цьому рівні серед характеристичних ознак наявність сформованої системи умінь комбінувати проникаючі елементи освітніх технологій з метою створення модернізованих аналогів відомих авторських освітніх технологій; накопичену індивідуальну систему методичних прийомів удосконалення освітніх технологій у ситуаціях доцільності їх перенесення в незвичні умови використання з адаптацією до таких умов; наявність умінь конструювати радикальні інноваційні технології, що ґрунтуються на знаннях методології системного, діяльнісного й технологічного підходів.

Якісними відмінностями, порівняно з попередньо визначеними рівнями, є розширений комплекс умінь творчого використання специфічних

знань, що становлять зміст підготовки до розробки та використання педагогічних технологій за рахунок методичної системи прийомів саме розробки нових комбінацій проникаючих елементів освітніх технологій, а також умінь конструювати нові педагогічні технології на основі виділених закономірностей в освітньому процесі й розумінні вимог, яким має відповідати педагогічна технологія, що являє собою результат ґрунтовної аналітико-синтетичної діяльності на етапі теоретичного обґрунтування мети, завдань, алгоритму впровадження інноваційної педагогічної технології.

Творчий рівень професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій, відповідно до виділених характерних ознак, потенційно може бути досягнутий кожним випускником вищого навчального закладу педагогічного профілю, але його наявність ґрунтується на комплексі особистісних ознак, у тому числі прагненні до самовдосконалення, бажанні виконувати професійні обов'язки на творчому рівні, бути новатором у своїй справі й підкріплюється сформованим індивідуальним комплексом методичних прийомів, що забезпечують практичну складову інноваційної педагогічної діяльності з упровадження нових педагогічних технологій.

Висновки. Показниками професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій є володіння теоретичною й володіння практичною складовими змісту професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій. Це дає можливість виділяти рівні професійної підготовки до розробки й використання педагогічних технологій: теоретичного володіння змістом наукових знань; репродуктивного оволодіння прийомами використання педагогічних технологій; реконструктивного оволодіння прийомами використання педагогічних технологій; творчого оволодіння прийомами використання педагогічних технологій.

Список використаної літератури

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – Москва : Педагогика, 1989. – 192 с.
2. Буртовой И. Д. О критериях оценки результатов труда учителей и учащихся. / И. Д. Буртовой, Б. П. Зязин. – Алма-Ата : Мектеп, 1985. – 80 с.
3. Данилова В. И. Дидактическое структурирование процесса обучения студентов в педагогическом вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Данилова Вера Ильинична. – Пермь, 2003. – 204 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – Київ : Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Лісіна Л. О. Теоретичні та методичні засади підготовки вчителів до конструювання навчальних технологій у процесі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Лариса Олександрівна Лісіна. – Київ, 2012. – 39 с.
6. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – Київ : АСК, 2002.
7. Факторович А. А. Методология ценностно-мотивационного управления качеством образования в вузе : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Алла Аркадьевна Факторович. – Москва, 2012. – 43 с.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2014.

Беляев С. Б. Средства оценки качества профессиональной подготовки к разработке и использованию педагогических технологий

В статье рассматриваются вопросы определения критериев и показателей оценки качества профессиональной подготовки к разработке и использованию педагогических технологий. Обосновывается целесообразность внедрения системы уровней профессиональной подготовки к разработке и использованию педагогических технологий, отвечающих содержанию этого понятия и отображающих последовательное движение от теоретического овладения содержанием научных знаний к накоплению приемов творческого использования педагогических технологий.

Ключевые слова: профессиональная педагогическая подготовка, педагогические технологии, оценка качества профессиональной подготовки.

Belyaev S. Means of Assessing the Quality of Vocational Training in the Development and Use of Educational Technologies

Issues of definition of criteria and indicators for assessing the quality of vocational training in the development and use of educational technologies discussed in this article. The key idea is to introduce a system of levels of training in the development and use of educational technologies. These levels must be generated based on the analysis of the content of the concept of vocational training in the development and use of educational technologies.

In the design of the levels is mandatory display of sequential movement from the theoretical mastery of the content of scientific knowledge to the accumulation of techniques the creative use of educational technologies. This requirement provides for the gradual accumulation of theoretical knowledge and the systematic acquisition of an approximate basis for action. Accumulated techniques of reproductive character gradually expanded at the expense of creative transfer them to the new conditions for the solution of other pedagogical tasks.

The first criterion was defined ownership theoretical information on the technological approach in pedagogy and essence of pedagogical technologies.

The second criterion reflects the degree of mastering the techniques to use educational technology in practice. One of the important indicators is the presence in the actions of the teacher, a creative approach to the development and implementation of educational technologies.

The proposed system of levels of training in the development and use of educational technologies meets the system requirements for the quality of professional teaching duties on the basis of General educational and special abilities.

Key words: professional training for teachers, educational technology, evaluation of the quality of professional training.